

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Przegląd Historyczno-Oświatowy
2025, nr 1–2
PL ISSN 0033-2178

PIOTR BILIŃSKI
ORCID: 0000-0001-7626-8052
Uniwersytet Jagielloński

(DOI: 10.17460/PHO_2025.1_2.01)

DZIAŁALNOŚĆ HENRYKA BARYCZA W KOMISJI DLA DZIEJÓW OŚWIATY I SZKOLNICTWA W POLSCE POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

W okresie dwudziestolecia międzywojennego badania nad historią polskiego wychowania, oświaty i szkolnictwa w Polsce nabrały zdecydowanego przyspieszenia. Niewątpliwym wpływem na to miały nowo powstałe katedry uniwersyteckie w Krakowie i Lwowie. W 1920 roku erygowano na Uniwersytecie Jagiellońskim Katedrę Historii Kultury, powierzając jej kierownictwo wybitnemu specjalście w zakresie historii oświaty i kultury Stanisławowi Kotowi. W 1924 roku na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie powstała pierwsza w Polsce Katedra Historii Oświaty i Szkolnictwa, której ster objął znakomity historyk i polonista Stanisław Łempicki. Tym właśnie uczonym zawdzięczała nauka niebywały rozwój badań nad historią wychowania, oświaty i szkolnictwa w Polsce (Mrozowska, 1989, s. 107–123).

W ten nurt badań znakomicie wpisywała się powstała w 1929 roku międzywydziałowa Komisja dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce Polskiej Akademii Umiejętności. Pomysłodawcą jej był S. Kot. Bezpośredni wpływ na utworzenie nowej instytucji miało przekształcenie Komisji dla Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce w Komisję Historii Literatury Polskiej PAU, co oznaczało wyłączenie historii oświaty i wychowania poza nawias działalności dotychczasowej komisji. Istotne znaczenie miała też atrofia Komisji do Badania Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce, powstałej w Krakowie z inicjatywy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w 1919 roku. Komisja ta stanowiła samorządowe ciało naukowe i była na małą skalę rodzajem Akademii Historii Nauk Pedagogicznych

o niezwykle szerokim, kilkudziesięcioosobowym zespole współpracowników. Zarządzał nią prezes PAU Kazimierz Morawski, sekretarzem był Stanisław Kot, a jego prawą ręką Stanisław Łempicki. Komisja zaplanowała i zainicjowała w dziedzinie historii wychowania pierwsze prace zespołowe. Całość działań wydawniczych zamknęła się w trzech seriach: 1. prac monograficznych, 2. inwentaryzacji źródeł rękopiśmiennych i drukowanych, 3. Biblioteczki Polskich Pisarzy Pedagogicznych, zajmującej się przedrukiem najcenniejszych pomników polskiej myśli pedagogicznej. Nie został natomiast zrealizowany zamiar wydawania czasopisma oraz prowadzenia bieżącej bibliografii z zakresu historii wychowania i oświaty. Od roku 1925 działalność Komisji praktycznie zamarła, została ona bowiem pozbawiona pomocy materialnej ze strony ministerstwa. Wegetowała jeszcze przez kilka lat, aż do formalnego zamknięcia działalności 6 kwietnia 1929 roku (Barycz, 1939, nr 4, s. 145–164; tenże, 1947, s. 3–14; Hoszowska, 2013, s. 195–211).

Pierwsze posiedzenie nowo powstałej Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU odbyło się 20 grudnia 1929 roku. Rozpoczęło się od jej ukonstytuowania i powołania współpracowników. Początkowo liczyła 65 osób, w tym 29 członków Akademii i 36 współpracowników, rekrutujących się ze wszystkich większych środowisk naukowych w kraju (AN PAN i PAU, PAU I-31. Spis współpracowników Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU¹). Wśród współpracowników znalazł się Henryk Barycz (AN PAN i PAU, PAU KSG 1711/30).

Na tym samym posiedzeniu przewodniczący Stanisław Kot przedstawił zadania i potrzeby Komisji. Przede wszystkim miała ona zająć się wydawaniem materiałów historycznych. Jako przykład podał opracowany przez Barycza wybór źródeł rękopiśmiennych do dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego (Barycz, 1933). Komisja miała się też zająć gromadzeniem źródeł do dziejów szkolnictwa w Polsce w XIX wieku oraz nakłonieniem odpowiednich osób do spisania szczegółowych wspomnień z tego zakresu. W dyskusji nad referatem podkreślano potrzebę ustalenia szerokich ram programu wydawniczego, tak aby mogły się w nim znaleźć dzienniki z podróży i pamiętniki przedstawicieli oświaty i szkolnictwa. Na koniec na sekretarza Komisji powołano Stanisława Pigionia (AN PAN i PAU, PAU I-31a, Protokół z posiedzenia [...] w dniu 20 XII 1929 r.).

Według Barycza nowa struktura w ramach PAU miała wieloraką przewagę nad Komisją do Dziejów Literatury i Oświaty, personalnie wykraczała poza środowisko krakowskie, dążyła do planowej pracy zespołowej *o wyraźnie zaznaczonej hierarchii zadań oraz do objęcia rozległych dziedzin kultury umysłowej: prądów intelektualnych, szkolnictwa i wychowania, nauki i rozwoju drukarstwa, księgarstwa i bibliotek, życia towarzyskiego i obyczajowego, podróżnictwa*. Istotne było też dla krakowskiego uczonego uwzględnienie w pierwszym rządzie

¹ Listę przedrukowała W. Szulakiewicz (2000, s. 254–255).

dziedzin najmniej znanych – *naszej przeszłości oświatowej wieku XIX i początku XX* i stymulowania w związku z tym tworzenia wspomnień, a więc dążenie do pomnożenia dokumentacji historycznej (Barycz, 1952, s. 553).

Od początku przebieg posiedzeń Komisji miał trzy części: naukową, organizacyjną i administracyjną. Najwięcej czasu poświęcano sprawom naukowym, które referowali zarówno członkowie Komisji, jak też osoby z różnych ośrodków akademickich zapraszane do uczestnictwa w posiedzeniach. Po każdym z referatów odbywała się merytoryczna dyskusja. Zazwyczaj podczas posiedzenia wyznaczano recenzentów dla tych prac, które po pozytywnej opinii kierowano do druku w „Archiwum Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce” (Szulakiewicz, 2006, s. 77).

Na drugim posiedzeniu, 1 marca 1930 roku, ponownie przedyskutowano kwestie wydawnicze przez wzgląd na obecność sekretarza generalnego PAU Stanisława Kutrzeby, który zadeklarował, że Komisja otrzyma na ten cel kwotę 3000 zł. Zdecydowano w pierwszej kolejności wydać edycję źródłową akt Uniwersytetu Jagiellońskiego w opracowaniu Barycza. Stanisław Estreicher zaproponował zwrócenie się do Senatu Akademickiego UJ, aby ten zlecił drukarni uniwersyteckiej wzięcie na siebie kosztu druku i papieru, zaś PAU pokryłaby resztę wydatków. Poza tym omawiano inne propozycje wydawnicze, w tym sugestię Stanisława Łempickiego wydania instrukcji rodzicielskich dla synów szlacheckich udających się do szkół w XVI–XIX wieku (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 1 III 1930 r.).

Na trzecim posiedzeniu, 21 marca 1933 roku, Barycz zaprezentował referat pt. *Historia Uniwersytetu Krakowskiego w XVI wieku*, który wywołał ożywioną dyskusję. Uchwalono zwrócenie się do zarządu PAU, by streszczenie jego wystąpienia mogło się ukazać w sprawozdaniach, w objętości przynajmniej pięciu stron druku. Następnie Kot poinformował o stanie prac wydawniczych. Jako pierwszy został opublikowany tom korespondencji Jana Śniadeckiego w opracowaniu Ludwika Kamykowskiego. Druk edycji źródeł do dziejów krakowskiej uczelni w opracowaniu Barycza był już na ukończeniu, pozostały do złożenia jedynie indeksy (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 21 III 1930 r.).

Na czwartym posiedzeniu, 29 listopada 1934 roku, Kot obwieścił ukończenie druku edycji Barycza, zapowiadając też rychłe ukazanie się jego książki o historii Uniwersytetu Krakowskiego w epoce humanizmu. Referaty ogłosili: ks. Stanisław Bednarski o jezuitach polskich w XVI wieku i Wanda Bobkowska na temat edycji korespondencji Metternicha w sprawie krakowskiej uczelni. Obecny wśród słuchaczy na posiedzeniu rektor UJ Stanisław Kutrzeba zadeklarował przyznanie uczelnianych środków na druk tego ostatniego wydawnictwa źródłowego. Uczestnicy posiedzenia dowiedzieli się też od przewodniczącego, że Józef Lewicki pracuje nad edycją korespondencji Hugona Kołłątaja z okresu reformy Akademii Krakowskiej (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 29 XI 1934 r.).

Pomimo ukończenia przez Lewickiego prac nad dwutomową edycją listów Kołłątaja w 1935 roku, Komisji nie udało się jej wydać, gdyż zabrakło pieniędzy². Kłopoty finansowe wynikały z faktu, że pomimo życzliwości okazywanej jej przez sekretarza generalnego PAU Stanisława Kutrzebę, dotacji odmówiło Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zapewne miało to związek z trudną sytuacją finansową państwa, a także z osobą jej przewodniczącego – Stanisława Kota, czynnego polityka Stronnictwa Ludowego, przyjaciela gen. Władysława Sikorskiego, współinicjatora protestu skierowanego przeciwko procesowi brzeskiemu, niemile widzianego przez sanacyjne władze (szerzej zob. Hulewicz, 1972, s. 443–469; Massalski, 1968, s. 33–69). Dlatego też Komisja mogła liczyć tylko na skromne środki PAU i czasami na dotację z Funduszu Kultury Narodowej, którego dyrektor Stanisław Michalski okazywał żywe zainteresowanie dla jej pracy, bywał na wielu posiedzeniach i brał udział w dyskusjach.

Na kolejnym posiedzeniu Komisji, 16 listopada 1935 roku, Barycz zreferował swą pracę pt. *Polacy na studiach w Rzymie w XVI wieku*. Trzy lata później została ona wydana nakładem PAU (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 16 XI 1935 r.). Opóźnienie wynikało stąd, że tekst należało uzupełnić o dwa rękopisy rzymskie, a ponieważ Fundusz Kultury Narodowej odmówił dotacji na wyjazd autora do Rzymu, zaś starania o sprowadzenie tych rękopisów do Krakowa okazały się daremne (Polska nie miała z Włochami konwencji naukowej), musiano wstrzymać druk (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 12 XII 1936 r.). Dopiero w 1937 roku dzięki uzyskanemu zasiłkowi z Wydziału Nauki Ministerstwa WRiOP Barycz mógł wyjechać na miesiąc do Rzymu i Neapolu, aby ukończyć pracę nad książką (AN PAN i PAU, K III-161. Sprawozdanie H. Barycza z badań naukowych przeprowadzonych we Włoszech, Kraków 10 V 1937 r.).

Protokół posiedzenia z 12 grudnia 1936 roku lakonicznie stwierdza, że *szerzy plan wydawniczy jest niewykonalny, bo Akademia Umiejętności nie posiada na to dostatecznych funduszy, a nie można ich uzyskać ani z ministerstwa, ani z Funduszu Kultury Narodowej*. W związku z tym nie można było wydać ani drugiego tomu korespondencji Śniadeckiego, ani listów Kołłątaja (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 12 XII 1936 r.).

Częste relacje z prac Komisji zdawał Barycz w listach do zaprzyjaźnionego Antoniego Knota ze Lwowa. 5 maja 1939 roku zapisał: *posiedzenie Komisji było jak zazwyczaj interesujące. Oprócz zwykłych krakowskich uczestników (z wyjątkiem ks. Bednarskiego, który bawił w Rzymie i Bobkowskiej znajdującej się na poszukiwaniach archiwalnych w Warszawie) byli ks. Czesław Falkowski z Wilna i poseł Jakub Hoffman z Wołynia. Ten ostatni był zaproszony w związku ze sprawą sfinansowania wyjazdu dr Turkowskiego z Wilna do ZSRR za materiałami do Wilna i Krzemieńca. Referaty były dwa: Hulewicza o walce*

² Warto dodać, że część korespondencji Kołłątaja spłonęła wraz z całym dorobkiem Lewickiego podczas powstania warszawskiego w 1944 roku. Szerzej zob. Strzelecki (2008, s. 471–475).

kobiet o wyższe wykształcenie w XIX wieku i mój o planie wydawnictw źródeł do dziejów UJ. Nad moim referatem wywiązała się dłuższa dyskusja. Hulewicz odczytał tylko wyjątki ze swej pracy. Po przeprowadzeniu pewnych uzupełnień, w związku z czym ma wyjechać do Lwowa, praca Hulewicza będzie się drukować jako V tom Archiwum Komisji (BO, rkps Przyb. 111/77/1. List H. Barycza do A. Knota, Kraków 5 V 1938 r.).

Podsumowując prace Komisji od 1929 do 1939 roku, stwierdzić należy, że najważniejszym jej dokonaniem była publikacja pięciu tomów edycji w serii „Archiwum Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce”. Były to wydawnictwa opracowane głównie przez uczniów Kota: Henryka Barycza, Wandę Bobkowską, Jana Hulewicza i historyka literatury Ludwika Kamykowskiego. Większość z tych publikacji doszła do skutku dzięki przejściu ich druku przez UJ (Kamykowski, 1932; Barycz, 1933; Bobkowska, 1935; Barycz, 1938; Hulewicz, 1939).

Wśród wielu prelegentów występujących na posiedzeniach Komisji, obok Barycza, wyróżniali się przedstawiciele środowiska warszawskiego – Helena Radlińska, Hanna Pohoska i Józef Lewicki, a także wileński historyk drukarstwa na ziemiach litewskich Tadeusz Turkowski, który zamierzał zinwentaryzować źródła do dziejów Uniwersytetu Wileńskiego i Liceum Krzemienieckiego (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 16 XI 1935 r.). Plany te nie zostały zrealizowane – ministerstwo odmówiło ich sfinansowania. Komisja nie wsparła również badań Radlińskiej nad dziejami tajnej oświaty w Królestwie Polskim po upadku powstania styczniowego, nie ogłoszono również odnalezionych przez Hulewicza w archiwach uniwersytetów szwajcarskich, belgijskich, francuskich i niemieckich źródeł na temat zagranicznych studiów polskiej młodzieży w latach 1880–1914. Hulewicz ustalił, że skupieni tam polscy studenci dostarczyli niepodległej ojczyźnie szeregu najwybitniejszych polityków i działaczy na polu naukowym (Bobkowska, 1937, s. 141–146. Zob. przedruk: Szulakiewicz, 1998, s. 147–154). Kłopoty materialne towarzyszyły też wydaniu drugiego tomu korespondencji Jana Śniadeckiego i dwóch tomów korespondencji Hugona Kołłątaja. Część z przyjętych przez Komisję do druku prac ukazała się gdzie indziej, poza wydawnictwami PAU (Barycz, 1952, s. 554).

W czasie II wojny światowej Komisja poniosła ogromne straty osobowe. Zginęło bądź zmarło 17 jej członków na ogólną liczbę 61, wśród nich m.in. ks. Stanisław Bednarski, Kazimierz Piekarski, Samuel Dickstein, Józef Lewicki, ks. Karol Mazurkiewicz, Zygmunt Kukulski i Ludwik Kamykowski. Ponadto w powstaniu warszawskim uległy zniszczeniu najcenniejsze zespoły źródłowe do dziejów szkoły polskiej, w tym archiwum Komisji Edukacji Narodowej oraz Archiwum Oświecenia. Po wojnie, na skutek nieobecności przewodniczącego w Krakowie, Komisja podjęła prace znacznie później aniżeli inne agendy PAU. Korzystając z chwilowego pobytu Stanisława Kota w Polsce, wznowiła prace 22 maja 1947 roku. Ustalono, że funkcję przewodniczącego nadal będzie sprawował Kot, ale ponieważ był on wtedy ambasadorem RP we Włoszech, powołano wiceprzewodniczącego w osobie przybyłego ze Lwowa Stanisława Łempickiego.

Sekretarzem został Barycz, który podczas tegoż posiedzenia zreferował pracę pt. *System pedagogiczny Andrzeja Maksymiliana Fredry* (Szulakiewicz, 2006, s. 74–75; też, 2012, s. 80–81). Po dyskusji uchwalono wydanie rozprawy w komisyjnej serii. Następnie Barycz, w związku z jubileuszem Uniwersytetu Karola w Pradze, wysunął propozycję opracowania monografii poświęconej stosunkom kulturalnym Uniwersytetu Krakowskiego z praskim. Kot sugerował rozszerzenie pola badawczego na całość dziejów, od czasów najdawniejszych do współczesności, i przygotowanie publikacji zbiorowej, autorstwa co najmniej trzech uczonych. Tom pierwszy obejmowałby lata od powstania Uniwersytetu Praskiego do zakończenia wojny trzydziestoletniej (1348–1648), drugi od pokoju westfalskiego po rok 1820, tom trzeci dotyczyłby XIX i pierwszej połowy XX wieku. Opracowanie tomu pierwszego zamierzano powierzyć Baryczowi, który posiadał już obfity materiał z archiwów czeskich (AN PAN i PAU, PAU I-31a, Protokół z posiedzenia [...] w dniu 22 V 1947 r.; zob. też Hulewicz, 1947, s. 239). W 1936 roku uczony odbył bowiem kilkumiesięczną kwerendę archiwalną w zbiorach praskich. Objął poszukiwaniami Archiwum Uniwersytetu Karola, Bibliotekę Kapitulną, działy rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej i Muzeum Narodowego, a także Archiwum Akt Dawnych miasta Pragi (AN PAN i PAU, K III-161. Sprawozdanie H. Barycza z badań naukowych w Pradze, Kraków 18 XI 1936 r.).

Na kolejnym posiedzeniu Komisji, 27 października 1947 roku, Barycz zdał sprawę z zabiegów w sprawie publikacji obrazującej stosunki Polski z Uniwersytetem Karola. Nie przyniosły one rezultatu wobec braku formalnego zaproszenia PAU przez stronę czeską na obchody jubileuszu Uniwersytetu Karola. Nie doszło również do uczczenia 600-lecia powstania praskiej uczelni w wersji skromniejszej, przez wydanie rozprawy Barycza o studiach Polaków na Uniwersytecie Praskim od XIV do XVII wieku. Opracowany w czasie II wojny światowej artykuł historyk ogłosił na łamach „Przeglądu Zachodniego” w 1948 roku (Barycz, 1948, s. 337–355. Zob. też przedruk w: Barycz, 1969, s. 7–32).

Na posiedzeniu zdecydowano także o publikacji wspomnień Izy Moszczeńskiej w opracowaniu jej córki, Hanny Pohoskiej. Dodajmy, że praca nad tą edycją przysporzyła Baryczowi poważnych kłopotów. Musiał pracować na tekście pisanym na cienkiej bibułce, bez interlinii i marginesu, same wspomnienia były pisane wedle zasad starej ortografii. Wymagały nadto znacznych skrótów, zawierały bowiem mnóstwo powtórzeń i nieistotnych szczegółów. W dalszej części posiedzenia uchwalono skierowanie do recenzji pracy Barycza o systemie pedagogicznym Fredry. Opiniodawcami zostali Stanisław Łempicki i Kazimierz Piwarski (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 27 X 1947 r.). W recenzji Piwarski podkreślał, że praca *przynosi znaczne pogłębienie naszych poglądów na rozwój myśli pedagogicznej staropolskiej, a w szczególności na jej etap rozwojowy w XVII wieku, który autor ocenia jako stanowiący poważny postęp w porównaniu z wiekiem XVI [...], dostosowanie się do nowych prądów kulturalno-umysłowych, przy zachowaniu jednak harmonii z potrzebami środowiska polskiego.*

Z przebiegu prac Komisji Barycz zdawał regularnie raporty przebywającemu na emigracji Kotowi. 2 stycznia 1948 roku informował go o fiasku projektów związanych z rocznicą Uniwersytetu Praskiego i o problemie wynikłym z nagłego zgonu Łempickiego – powstała bowiem kwestia nowego wiceprzewodniczącego. Barycz zastanawiał się nad kandydaturą Stanisława Pigionia, lecz miał wątpliwości, gdyż ten przyzydował już innej komisji. Dzielił się kłopotami z przygotowaniem do druku wspomnień Izy Moszczeńskiej, liczył natomiast na szybkie pójście do składu Fredry (Biblioteka Polska w Paryżu, Kolekcja S. Kota, sygn. 16. List H. Barycza do S. Kota, Kraków 2 I 1948 r.).

Sprawa wiceprzewodniczącego została uzgodniona w korespondencyjnej dyskusji z Kotem między lutym a kwietniem. Odpadła kandydatura Bogdana Nawroczyńskiego, bo mieszkał poza Krakowem, natomiast akceptowalny okazał się Aleksander Birkenmajer, który, choć nie zajmował się zagadnieniami historii wychowania sensu stricto, dbałby – zdaniem Barycza – o rozwój Komisji. Korespondent Kota liczył, że po zatwierdzeniu przez PAU budżetu Komisji uda się opublikować *książkę o Wizytatorach generalnych Komisji Edukacji [Narodowej] [...] oraz studium Kurdybachy o Watykanie wobec Komisji Edukacji [Narodowej]. W spuściźnie po prof. Łempickim została sporządzona teka instrukcji rodzicielskich, z nich większość bardzo starannie opracowana. Trzeba będzie pilnować kol. Kurdybachę o jak najszybsze przygotowanie całości do druku* (Biblioteka Polska w Paryżu, Kolekcja S. Kota, sygn. 16. List H. Barycza do S. Kota, Kraków 28 II 1948 r.).

22 maja 1948 roku, na kolejnym posiedzeniu Komisji, Łukasz Kurdybacha referował swą rozprawę pt. *Kuria rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1783*. Hulewicz podkreślał, że praca wiele wnosi do stanu badań nad KEN, zwłaszcza w obliczu utraty niemal całego materiału z archiwów warszawskich. Dlatego też zaapelował o prowadzenie dalszych studiów w Archiwach Watykańskich. Uchwalono wydanie książki Kurdybachy nakładem PAU, powołując na recenzentów Hulewicza i ks. Alfonsa Schletza. W dalszej części posiedzenia Barycz zreferował sprawy wydawnicze. Poinformował o ukończeniu druku własnej pracy o systemie pedagogicznym Fredry, zasygnalizował sprawę publikacji wspomnień Moszczeńskiej, które zostały oddane do recenzji Hulewiczowi i Adamowi Kleczkowskiemu. Posiedzenie zakończono powierzeniem funkcji wiceprzewodniczącego Aleksandrowi Birkenmajerowi (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 22 V 1948 r.). Z powodu jego częstych nieobecności w Krakowie, związanych z podjęciem pracy w Warszawie, ciężar zajęć organizacyjnych spadł na sekretarza Komisji. Warto dodać, że Barycz pełnił także funkcję redaktora wydawnictwa „Archiwum Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce” (Hulewicz, 1974, s. 225–233).

Na posiedzeniu 1 lutego 1949 roku Jerzy Fierich przedstawił pracę pt. *Nauka rolnictwa w szkołach średnich Komisji Edukacji Narodowej*. Uchwalono jej wydanie nakładem PAU oraz powołano recenzentów Hulewicza i Bolesława Hryniewieckiego (AN PAN i PAU, PAU I-31h. Kopia listu H. Barycza do

B. Hryniewieckiego, Kraków 10 II 1949 r.; List B. Hryniewieckiego do H. Barycza, Warszawa 16 II 1949 r.; Opinia J. Hulewicza, Kraków 31 III 1949 r.; Ustosunkowanie się do recenzji przez J. Fiericha, Kraków 10 IV 1949 r.). Następnie Barycz poinformował o walce, jaką toczył z sekretarzem generalnym PAU o przydział środków na cele wydawnictwa (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 1 II 1949 r.). Poważne obawy historyka budziła niechęć Jana Dąbrowskiego do dalszej współpracy (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 22 X 1949 r.). Postawa ta wynikała nie tylko z jego niechęci do Barycza, ale także z kryzysu finansowego Akademii, której działalność komunistyczne władze zamierzały wygasić. Pomimo to Barycz, dzięki dotacji z Prezydium Rady Ministrów i Wydziału Nauki Ministerstwa Oświaty, doprowadził do wydania dzieł Łukasza Kurdybachy i Jerzego Fiericha, a także własnej monografii o systemie pedagogicznym Fredry (Barycz, 1948; Kurdybacha, 1949; Fierich, 1950).

Pod koniec 1949 roku Barycz z Birkenmajerem złożyli do zarządu PAU wniosek o powołanie w poczet nowych współpracowników profesora Uniwersytetu w Grenoble Ambroise Joberta, autora monografii o Komisji Edukacji Narodowej (AN PAN i PAU, PAU I-31k. List A. Birkenmajera do zarządu PAU, Kraków 8 XI 1949 r.). Ze względów politycznych kandydatura nie została zaakceptowana. Sekretarz generalny PAU Jan Dąbrowski uznał, że z uwagi na skomplikowane stosunki polsko-francuskie sprawę tę należy do czasu odłożyć (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 27 I 1950 r.; zob. też: Majkowska, 2004, s. 107).

Na posiedzeniu 27 stycznia 1950 roku Barycz zreferował pracę pt. *Studia polskie w Wiedniu w XV i XVI wieku*. Zebrani uchwalili jej wydanie nakładem PAU, powołując na recenzentów Antoniego Knota i Birkenmajera (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 27 I 1950 r.). Nie doczekawszy się druku w Akademii, autor opublikował tekst w „Przeglądzie Zachodnim” w 1953 roku (Barycz, 1953, s. 714–759. Zob. też znacznie rozszerzoną wersję w: Barycz, 1969, s. 44–193).

Na posiedzeniach Komisji w dniach 1 kwietnia i 7 czerwca 1950 roku konstatowano brak postępu w sprawie wydawnictw. Po zawieszeniu działalności PAU z końcem 1952 roku niektóre teksty Komisji ukazały się z opóźnieniem w wydawnictwach łódzkiego lub lubelskiego ośrodka naukowego, zaś drugi tom korespondencji Jana Śniadeckiego wydało Ossolineum (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 13 XII 1950 r.). Ale instrukcje wychowawcze szlachty polskiej w opracowaniu Łempickiego nie ukazały się do dnia dzisiejszego, zaś wspomnienia Moszczeńskiej wyszły w 2022 roku (Moszczeńska, 2022). Niewątpliwy wpływ na niewydanie instrukcji wydawniczych miał ich „surowy stan”. Nie było bowiem opracowanych przypisów z komentarzami, a także wstępu omawiającego zasady edycji. Warto dodać, że z materiałów Łempickiego, przechowywanych w spuściźnie Henryka Barycza w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, skorzystały niedawno w swym monumentalnym wydawnictwie Dorota Żołądz-Strzelczyk i Małgorzata Ewa Kowalczyk (*Ojcowskie synom*

przestrogi. Instrukcje rodzicielskie (XVI–XVII wiek), 2017; *Przestrogi i nauki dla dzieci. Instrukcje rodzicielskie (XVIII wiek)*, 2017).

Pod koniec istnienia Akademii staraniem Barycza prelekcje na posiedzeniach Komisji wygłaszali jego uczniowie. 25 stycznia 1951 roku Mirosława Chamcówna zaprezentowała referat pt. *Szkola Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu Hugona Kollqataja* (książka została wydana dopiero w 1957 roku) (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 25 I 1951 r.; Chamcówna, 1957). 30 maja Leszek Hajdukiewicz przedstawił wyniki badań nad *Szkołą katedralną krakowską od XVI do XVIII wieku* (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 30 V 1951 r.). Podstawę stanowiła praca magisterska przygotowana pod kierunkiem Barycza, obroniona w grudniu 1950 roku, już po wyjeździe profesora do Wrocławia; dlatego formalnym promotorem był Hulewicz (Dybiec, 1996, s. 141–144). Na kolejnym posiedzeniu wysłuchano ciekawego referatu Zofii Kozłowskiej-Budkowej na temat mów uniwersyteckich Stanisława ze Skalbmierza, natomiast prace wydawnicze uległy zawieszeniu (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 23 VI 1951 r.).

24 listopada 1951 roku zażegnano potencjalne kłopoty, jakie mogłyby wynikać z rezygnacji Birkenmajera, którą mu jednak wyperswadowano, referat naukowy wygłosił zaś po raz kolejny Barycz (*Z badań nad dziejami Uniwersytetu Kazimierzowskiego*) (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 24 XI 1951 r.).

Kolejny uczeń Barycza, Franciszek Szymiczek, mówił 21 grudnia 1951 roku o *Stowarzyszeniu polskiej młodzieży akademickiej Górnego Śląska w Uniwersytecie Wrocławskim 1863–1920*. W dyskusji Hulewicz podnosił wagę tematu dla poznania kwestii formowania się inteligencji polskiej Górnego Śląska na przełomie XIX i XX wieku. Pod koniec posiedzenia Barycz przedstawił problemy organizacyjne związane z nieodległym przekształceniem PAU w filię mającej dopiero powstać Polskiej Akademii Nauk, z goryczą mówił o swych bezowocnych zabiegach u Stefana Żółkiewskiego w sprawie zgody na edycję korespondencji Jana Śniadeckiego (AN PAN i PAU, PAU, K III-161, List S. Żółkiewskiego do H. Barycza, Warszawa 1 XI 1951 r.). Proponował podjąć jeszcze interwencję u dyrektora Departamentu Szkolnictwa Wyższego i Nauki w Ministerstwie Oświaty Włodzimierza Michajłowa (też nie przyniosła efektu). Nie ukrywał, że wobec stagnacji finansowej PAU stracił nadzieję na druk innych wydawnictw (AN PAN i PAU, PAU I-31a. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 21 XII 1951 r. Zob. też tamże, PAU I-31h. List H. Barycza do W. Michajłowa, Kraków 30 I 1952 r.).

Szanse na wydanie drugiego tomu korespondencji Śniadeckiego wyglądały tym gorzej, że jak poinformował Barycz na posiedzeniu 15 maja 1952 roku, sekretarz generalny PAU Jan Dąbrowski zagubił jedyny rękopis (AN PAN i PAU, PAU I-31b. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 15 V 1952 r.). Na wieść o tym wydarzeniu rozżłoszczony Dąbrowski telefonicznie zbeształ Barycza,

zarzucając mu nietaktowne zachowanie. W odpowiedzi historyk wystosował obszerne pismo do sekretarza generalnego, w którym kolejno zbijał jego zarzuty. Po pierwsze stwierdził, że *co do mojego kręcenia się po Akademii, to wydaje mi się, że mam ku temu prawo, jako sekretarz i dyrektor wydawnictw Komisji dla Dziejów Oświaty i wiceprzewodniczący Komisji Historii Medycyny, powołany na te stanowiska wolą i zaufaniem kolegów, a kręcenie się to polega na tym, że pełniąc honorowo, z dużym uszczerbkiem czasu, a ku pełnemu zadowoleniu obu komisji te funkcję od czasu do czasu przychodzę załatwić sprawy urzędowe, tak jak to miało miejsce w przypadku z odszukaniem korespondencji J. Śniadeckiego i uruchomieniem jej druku, i że kto jak kto, ale sekretarz generalny nie może kwestionować tych moich uprawnień i w poświęcaniu pracy mej dla dobra Akademii. W stosunku do drugiego zarzutu, że czyni jakoby wywiady po Akademii, Barycz stwierdził, że na skutek zagubienia korespondencji Śniadeckiego przedsięwziął starania w kancelarii Akademii mające na celu odnalezienie rękopisu. Trzeci zarzut dotyczący rzekomego rozpuszczania bajek o zawieruszeniu się korespondencji Śniadeckiego, zbył milczeniem. Na koniec zauważał, że nie jest podwładnym Dąbrowskiego, któremu udziela się wygaworów. Dlatego też jego telefonu nie mógł uznać za zakończenie sprawy i zażądał oficjalnych przeprosin (AN PAN i PAU, K III-161. Kopia listu H. Barycza do J. Dąbrowskiego, Kraków 18 V 1952 r.).*

Na posiedzeniu 11 czerwca 1952 roku zebrani członkowie usłyszeli, że po zawieszeniu działalności PAU dalsze prace Komisji przejmą agendy Polskiej Akademii Nauk, tj. Komitet Pedagogiczny i Komitet Historii Nauki (AN PAN i PAU, PAU I-31b. Protokół z posiedzenia Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU w dniu 11 VI 1952 r.).

Po raz ostatni historyk wygłosił referat pt. *Ze studiów nad wychowaniem królewiczów Sobieskich* na posiedzeniu Komisji 24 listopada 1952 roku. W dyskusji ks. Jan Popłatek zwrócił uwagę na kult Jana Sobieskiego dla matematyki i popieranie przezeń nauczycieli interesujących się architekturą i budownictwem wojskowym. Jerzy Zathay oświetlił pochodzenie i losy rękopisów królewiczów Sobieskich, analizowanych przez Barycza, ten zaś na zakończenie poinformował o odnalezieniu sekretariacie PAU rękopisu korespondencji Śniadeckiego. Wydawnictwo udało się doprowadzić do końca, choć ukazało się ono już nie pod szyldem PAU, lecz wydawnictwa Komitetu Historii Nauki PAN (AN PAN i PAU, PAU I-31b. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 24 XI 1952 r.; *Korespondencja Jana Śniadeckiego. Listy z Krakowa*, 1954).

Pożegnalne 27. posiedzenie Komisji odbyło się 20 grudnia 1952 roku, kilkanaście dni przed definitywnym zamknięciem działalności PAU. Po wysłuchaniu referatu Kamilli Mrozowskiej na temat pierwszych nauczycieli świeckich w szkołach Komisji Edukacji Narodowej, Barycz podsumował aktywność Komisji w latach 1929–1952, gdy podczas 27 posiedzeń wygłoszono w sumie 46 referatów. Eksponował jako pozytywne wyjście w swym składzie personalnym poza środowisko krakowskie [...], świadomość potrzeby planowania działania, rozwijania pracy

zespołowej o wyraźnie zaznaczonej hierarchii zadań, dążenie do objęcia rozległych dziedzin kultury umysłowej [...] przesuwanie punktu ciężkości zainteresowań z epok dawniejszych na bliższe. Program ten w okresie międzywojennym natrafił na utrudnienia, głównie z powodu braku środków, w mniejszym zaś stopniu ze względów politycznych. Referat Barycza wywołał ożywioną dyskusję. Szczególnie ciekawe uwagi dorzucił Hulewicz, oświetlając kulisy polityczne hamujące przedwojenną działalność Komisji (AN PAN i PAU, PAU I-31b. Protokół z posiedzenia [...] w dniu 20 XII 1952 r.; zob. też Hübner, 1994, s. 211–212; Barycz, 1952, s. 555)³.

W okresie prób reaktywacji Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1957–1958 odbyły się dwa posiedzenia Komisji – 9 maja 1957 roku i 14 maja 1958 roku. Referaty wygłosili Kamilla Mrozowska (*Działalność pedagogiczna Jan Piramowicza*) i Leszek Hajdukiewicz (*Nowe przyczynki do życia i twórczości Miechowity*). Barycz przedstawił losy prac, które zostały zakwalifikowane przez Komisję do druku, a po likwidacji PAU zwrócone autorom. Na szczęście prawie wszystkie udało się umieścić w innych wydawnictwach (AN PAN i PAU, PAU I-31b. Protokół z posiedzenia [...] w dniach 9 V 1957 i 14 V 1958 r.)⁴.

Niewątpliwą zasługą Barycza w pracach Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU była organizacja jej wydawnictw. Dzięki jego inicjatywie i operatywności udało się wydać osiem tomów *Archiwum Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce*, zawierających ważne edycje źródłowe, a także cenne prace konstrukcyjne. Zwiększeniu uległa też ilość naukowych spotkań i liczba czynnych współpracowników. Podniósł się też ogólny poziom debaty naukowej na tematy szkolnictwa i oświaty polskiej. Niestety owocna działalność Barycza została brutalnie przerwana przez komunistyczne władze, które doprowadziły do zawieszenia działalności PAU, a tym samym wszystkich jej komisji. Na szczęście osiągnięcia naukowe Komisji dla Dziejów Szkolnictwa i Oświaty w Polsce nie uległy zaprzepaszczeniu, gdyż były kontynuowane w różnych agendach Polskiej Akademii Nauk.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności: PAU I-31. Spis współpracowników Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce.

³ Nie wiadomo, dlaczego skrupulatnie zebrane przez Barycza i Hübnera dane zakwestionowała W. Szulakiewicz (2006), s. 76, przyp. 147, podając, że w latach 1947–1952 odbyło się jedynie 18 posiedzeń. Po ponownym przeliczeniu protokołów posiedzeń stwierdzono, że łącznie odbyło się ich 20 (Por. z AN PAN i PAU, PAU I-31a, 31b. Protokoły posiedzeń Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU).

⁴ Jako przykłady edycji, które udało się opublikować poza PAU, Barycz wskazał prace Mrozowskiej (1956), *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony* oraz dzieło Pohoskiej (1957), *Wizytatorowie Generalni Komisji Edukacji Narodowej. Monografia z dziejów administracji szkolnej Komisji Edukacji Narodowej*.

PAU I-31a, b. Protokoły z posiedzeń Komisji dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce.

PAU I-31g. Opinia K. Piwarskiego, Kraków 28 I 1948 r.

PAU I-31h. Kopia listu H. Barycza do B. Hryniewieckiego, Kraków 10 II 1949 r.; List B. Hryniewieckiego do H. Barycza, Warszawa 16 II 1949 r.; Opinia J. Hulewicza, Kraków 31 III 1949 r.; Ustosunkowanie się do recenzji przez J. Fiericha, Kraków 10 IV 1949 r.

PAU I-31k. List A. Birkenmajera do zarządu PAU, Kraków 8 XI 1949 r.

KIII-161. List S. Żółkiewskiego do H. Barycza, Warszawa 1 XI 1951 r.; Sprawozdanie H. Barycza z badań naukowych przeprowadzonych we Włoszech, Kraków 10 V 1937 r.; Sprawozdanie H. Barycza z badań naukowych w Pradze, Kraków 18 XI 1936 r.; Kopia listu H. Barycza do J. Dąbrowskiego, Kraków 18 V 1952 r.

Biblioteka Polska w Paryżu: Sygn. 16. Korespondencja S. Kota.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu: rkps Przyb. 111/77/1. Korespondencja A. Knota.

Źródła drukowane:

Barycz H. (oprac.) (1933), *Conclusiones Universitatis Cracoviensis ab anno 1441 ad annum 1589*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Bobkowska W. (oprac.) (1935), *Korespondencja Metternicha w sprawie Uniwersytetu Krakowskiego 1820–1829*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Kamykowski L. (1932), *Korespondencja Jana Śniadeckiego. Listy z Krakowa*, t. 1, 1780–1787, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Korespondencja Jana Śniadeckiego. Listy z Krakowa (1954), t. 2, 1787–1807, ze spuścizny po L. Kamykowskim do druku przygotowali M. Chamcówna i S. Tync, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Moszczeńska I. (2022), *Wspomnienia i listy*, wstęp i oprac. A. Fijałkowski, M. Rzepka, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Ojcowskie synom przestrogi. Instrukcje rodzicielskie (XVI–XVII wiek) (2017), wstępem i objaśnieniami opatrzyły D. Żołędź-Strzelczyk i M. E. Kowalczyk, Wrocław: Wydawnictwo Chronicon.

Przestrogi i nauki dla dzieci. Instrukcje rodzicielskie (XVIII wiek) (2017), wstępem i objaśnieniami opatrzyły D. Żołędź-Strzelczyk i M. E. Kowalczyk, Wrocław: Wydawnictwo Chronicon.

Opracowania:

Barycz H. (1938), *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Barycz H. (1939), *Rys działalności Komisji do Badań Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce (1919–1929)*, „Chowanna” R. 10, nr 4.

Barycz H. (1947), *Stan i perspektywy historii oświaty i wychowania w Polsce*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 3–4.

Barycz H. (1948), *Andrzej Maksymilian Fredro wobec zagadnień wychowawczych*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Barycz H. (1948), *Dziejowe związki Polski z Uniwersytetem Karola w Pradze*, „Przegląd Zachodni” R. 4, nr 3, nr 4.

Barycz H. (1952), *Komisja dla Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce Polskiej Akademii Umiejętności (1929–1952). Przegląd działalności*, „Sprawozdania PAU” t. 53, nr 7–10.

Barycz H. (1953), *Wiedeń a Polska w epoce Renesansu i Reformacji*, „Przegląd Zachodni” R. 9, nr 11–12.

Barycz H. (1969), *Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Bobkowska W. (1937), *Komisja do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU. (Jej powstanie, działalność i zamierzenia)*, „Nauka Polska” t. 22.

Chamcówna M. (1957), *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu Hugona Kollątaja 1777–1786*, Wrocław–Warszawa: Ossolineum.

Dybiec J. (1996), *Leszek Hajdukiewicz (1924–1995)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 41, nr 2.

Fierich J. (1950), *Nauki rolnicze w szkołach średnich Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Hoszowska M. (2013), *Ludwik Finkel a lwowskie środowisko historyków oświaty i wychowania*, w: K. Błachowska i in. (red.), *Badacze przeszłości wobec wyzwań XIX i XXI wieku*, Warszawa: Neriton.

Hübner P. (1994), *Siła przeciw rozumowi... Losy Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1939–1989*, Kraków: „Secesja”.

Hulewicz J. (1939), *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Hulewicz J. (1947), *Komisja do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce PAU*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 2.

Hulewicz J. (1972), *Obóz piłsudczykowski wobec Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Studia Historyczne” R. 15, z. 3.

Hulewicz J. (1974), *Historia wychowania i oświaty*, w: *Polska Akademia Umiejętności 1872–1952. Nauki humanistyczne i społeczne. Materiały sesji jubileuszowej, Kraków 3–4 maja 1973*, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN.

Kurdybacha Ł. (1949), *Kuria rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773–1783*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Majkowska R. (2004), *Henryka Barycza związki z Polską Akademią Umiejętności*, w: R. Majkowska (red.), *Henryk Barycz 1901–1994. Materiały z posiedzenia naukowego PAU w dniu 22 czerwca 2001*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Massalski A. (1968), *Uniwersytet Jagielloński wobec ustawy o szkołach akademickich z roku 1933*, „Studia Historyczne” R. 11, z. 1.

Mrozowska K. (1956), *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*, Wrocław: Zakład im. Ossolińskich.

Mrozowska K. (1989), *Twórcy historii wychowania jako dyscypliny naukowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 32.

Pohoska H. (1957.) *Wizytatorowie Generalni Komisji Edukacji Narodowej. Monografia z dziejów administracji szkolnej Komisji Edukacji Narodowej*, Lublin: KUL.

Strzelecki K. (2008), *Lewicki Józef*, w: A. Meissner i W. Szulakiewicz (red.), *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Szulakiewicz W. (1998), *Wanda Bobkowska (1880–1948). Szkic z historii polskiej historiografii edukacyjnej*, Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”.

Szulakiewicz W. (2000), *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Szulakiewicz W. (2006), *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.

Szulakiewicz W. (2012), *Stanisław Łempicki (1886–1947). Twórca lwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.

The Activity of Henryk Barycz in the Commission for the History of Education and Schooling in Poland of the Polish Academy of Arts and Sciences

Summary

Aim: The article aims to present and analyze the activity of Henryk Barycz within the work of the Commission for the History of Education and Schooling in Poland of the Polish Academy of Arts and Sciences (PAU).

Methods: The article utilizes a historical and bibliographic method, based on the analysis of archival documents and printed sources.

Results: The commission, founded in 1929 on the initiative of Stanisław Kot, held 27 meetings and presented 46 papers between 1929 and 1952. Henryk Barycz was a key figure in its operations. Thanks to his initiative and commitment, eight volumes were successfully published in the series *Archiwum Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce*.

Conclusions: The activity of the commission, and in particular that of Henryk Barycz, contributed to a significant development in research on the history of Polish education and schooling. Despite financial and political difficulties that hindered its work, the commission's scholarly achievements were preserved and continued in various agencies of the Polish Academy of Sciences (PAN).

Keywords: Henryk Barycz, Stanisław Kot, Commission for the History of Education and Schooling in Poland, Polish Academy of Sciences.